

що сучасний стан розкриває її різновекторну спрямованість і дозволяє зробити висновок про необхідність подальшого ґрунтовного дослідження усіх аспектів цінностей освіти, задекларованих Болонською угодою, та приведення їх у відповідність до традицій і цінностей української освіти, її сучасних потреб.

Бібліографічні посилання:

1. Андреева Т.А. Трансформации в общественном бытии и ценностные ориентации личности / Т.А. Андреева // Гуманитарный журнал. – 2006. – №1–2
2. Андрущенко В. Культура. Ідеологія. Особистість / В. Андрущенко, Л. Губерський, М. Михальченко. – К.: Знання України, 2002. – 587 с.
3. Андрущенко В.П. Пріоритети розвитку освіти ХХІ ст. / В.П. Андрущенко / Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності. – К.: Знання України, 2000., – С. 3-11
4. Анисимов С.Ф. Ценности реальные и мнимые / С.Ф. Анисимов. – М.: Мысль, 2005. – 181 с.
5. Анисимов С.Ф. Теория ценностей в отечественной философии ХХ века / С.Ф. Анисимов // Весник Моск. ун.-та, 1994. – серия 7. – №4. – С. 40.
6. Апель К.О. Априорі спільноти комунікації та основи етики. До проблеми раціонального обґрунтування етики за доби науки / К.О. Апель // Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрямки: хрестоматія / Упоряд. В.В. Лях, В.С. Пазенок. – К.: Ваклер, 2006. – С. 360-421.
7. Афанасьев М.С. Социальные ценности и ценностная ориентация личности / М.С. Афанасьев. – М., 1990.
8. Громов М.Н. Вечные ценности... / М.Н. Громов // Вопросы философии. – 1994.– № 1. – С. 54-61.
9. Донченко А. Архетипи соціального життя і політика / А. Донченко, Ю. Романенко // Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення. – К.: Либідь, 2001. – 334 с.
10. Задохин А.Г. Глобализация и глобальные проблемы человечества / А.Г. Задохин. – М., 2003.
11. Кузнєцова І.В. Аксиологічні та праксеологічні засади становлення особистості як суб'єкта культурно-освітньої діяльності / І.В. Кузнєцова // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: Наук. журн. – К.: Міленіум, 2008. – № 2. – С. 20-25

УДК 37.013.73

Т. В. Каюк

СУЧАСНІ СОЦІАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Наведено аналіз тенденцій в осмисленні освітньої кризи, що представлені у працях сучасних українських та російських науковців. Більшість із цих тенденцій освітнього процесу є наслідками впливу загальнокультурних та економічних факторів, що виходять за межі самої освіти. Комплексний аналіз цих тенденцій не лише дає уявлення про стан сучасної вітчизняної освіти, а й про її подальшу долю.

Ключові слова: освіта, криза освіти, тенденції розвитку.

Приведен анализ тенденций в осмыслении образовательного кризиса, что представлены в трудах современных украинских и русских ученых. Большинство из этих тенденций образовательного процесса является последствиями влияния общекультурных и экономических факторов, которые выходят за пределы самого образования. Комплексный анализ этих тенденций не только дает представление о состоянии современного отечественного образования, но и о ее дальнейшей судьбе.

Ключевые слова: образование, кризис образования, тенденции развития.

The article presents point of view on the tendencies in the field of philosophy of education, that have been presented in the articles of modern Ukrainian and Russian scientists. The author analyzed those tendencies and made some conclusions about the modern state of education in Ukraine and its future.

Key words: education, crisis of education, tendention of the development

© Т. В. Каюк, 2012

Постановка проблеми: наявна вітчизняна трирівнева система освіти, що побудована за класичним «древовидним» принципом, сьогодні не здатна задовольнити потреби сучасного

українського суспільства, держави та економіки. Причини цієї кризи досить глибокі і обґрунтовані у працях багатьох вітчизняних науковців. Такий стан речей зумовлює необхідність глибокого аналізу наявних тенденцій та пошуку нового дієвого принципу побудови освітньої системи для її реорганізації. Теоретичних пропозицій сьогодні існує дуже багато – від постмодерних до синергетичних проєктів. Вибір великий, тому ситуація потребує більш детального аналізу та розгляду.

Аналіз актуальних досліджень: перед сучасною вітчизняною та зарубіжною філософією освіти поставили наступні питання: постіндустріальне суспільство, постмодерна культура та освіта (Саух, П. Ю., Михаліна О., Ковжого С. О., Полежаєв А.М., Тузіков С.А., Жук М., Костанчак С., Фрумін І.Д.); окремим пунктом є питання якості та майбутньої форми вищої освіти (Сухова Н.М., Завгородній А., Медведєв І., Пшенична Л.); важливим є питання подальшої долі гуманітарної складової освіти, формування суспільного та національного ідеалу (Шевченко В., Карпець, Л.А., Кулішенко Л., Гуров Ю.С.); використання методів та принципів синергетики в організації освіти (Добронравова І. С., Кочубей Н. В., Лутай В. С.) тощо. Ці автори та проблеми репрезентують лише невелику частину загального наукового процесу, що розгорнувся у даному полі.

Метою статті є: виділення певних основних тенденцій сучасного стану та подальшого розвитку освітніх процесів в Україні. Ці тенденції є гранями розвитку сучасної освіти, що потребують кращого освітлення для побудови усїєї об'ємної картини. Їх аналіз допоможе зрозуміти суть процесів які відбуваються, надасть можливість створити цілісний образ вітчизняної освіти та її майбутнього.

Виклад основного матеріалу. Система вітчизняної освіти – це складне утворення, що побудоване за класичним «древовидним» принципом і складається із регулюючих державних органів, та державних і приватних навчальних закладів: «Такій моделі освіти, слідом за Ж. Дельозом та Ф. Гваттарі, можна приписати епітет «древовидна» [7, с.64]. Система державних органів освіти побудована наступним чином: існує єдиний центр – Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, що розгалужується на дрібніші державні регулюючі органи – «міністерства і відомства України, яким підпорядковані навчальні заклади; Вища атестаційна комісія України; Міністерство освіти Автономної Республіки Крим; місцеві органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування і підпорядковані їм органи управління освітою» (Закон України «Про освіту», ст. 11). Розпорядження надходять «згору вниз» за чіткою вертикаллю, що найповніше забезпечує реалізацію єдиною державної політики у сфері освіти. Міністерство освіти є єдиним центром з якого все виходить – «коренем дерева». А решта державної «вертикалі» – стовбур, що проводить по собі усі розпорядження до найвіддаленіших гілок – навчальних закладів.

Мережу власне навчальних закладів складають дошкільні, середні, позашкільні, професійно-технічні навчальні та вищі заклади усіх форм власності, а також заклади позашкільної та післядипломної освіти. Діяльність усіх цих закладів чітко регулюється загальними вимогами та стандартами; межі самоврядування навчальних закладів визначені Законом України «Про освіту» та іншими законами і нормативними актами. Усі вони в обов'язковому порядку проходять процедуру акредитації або атестації, і постійно мають підтверджувати свій статус. Держава гарантує «якість освіти в обсязі вимог державних стандартів освіти» (Закон України «Про освіту», ст. 18), незалежно від форми власності навчального закладу, однак виникає питання щодо відповідності самих цих стандартів вимогам сучасного світу.

Ще однією важливою ланкою освітньої системи України є органи громадського самоврядування: спілки педагогів усіх рівнів. Саме на них Законом України «Про освіту» покладається місія «зворотнього зв'язку» по владній вертикалі, тобто вони мають право розробляти та вносити пропозиції щодо державного регулювання освітньої сфери.

Така організація вітчизняної освітньої системи покликана забезпечувати чітке державне регулювання та високі освітні стандарти. Проте, на сьогодні вона втрачає свої позиції та авторитет, навіть пересічним громадянам видно цілу низку очевидних недоліків:

- слабка швидкодія введення змін: владна вертикаль налаштована на роздачу розпоряджень, а не на прийняття та розгляд зауважень та пропозицій;
- слабка інноваційна здатність – нововведення вводяться занадто повільно через велику кількість інстанцій які вони мають пройти. Якщо ініціатива йде із найнижчої ланки, то пропозиція має пройти всю вертикаль «знизу вверху», отримати там позитивну оцінку (після тривалого розгляду), і знову пройти шлях «зверху вниз»;
- недостатня матеріальна та технічна база освітніх закладів;
- неprestижність професійно-технічної освіти;
- існуючий у суспільстві пріоритет «диплому» над «знаннями» тощо.

Проте, потрібно відмітити, що усі існуючі недоліки освітньої системи в Україні пов'язані не лише з економічною відсталістю, слабким громадянським суспільством та бюрократизацією усіх сфер життя. Більшість з них є закономірним наслідком цілого ряду об'єктивних світових та загальнокультурних тенденцій, які неминуче чинять вплив не лише на вітчизняну освіту. Ці тенденції є «симптоматичними», бо їх джерело знаходиться у самому суспільстві та його закономірному розвитку. Розглянемо ці тенденції більш детально.

Тенденція до комплексності (взаємообумовленість) кризи. У статті Л.А. Карпець «Криза сучасної освіти і шляхи її подолання» зазначається, що питання про кризу в освіті постало ще у 1967 році на Міжнародній конференції в США, де її суть була «визначена як нездатність іти в ногу з розвитком суспільства, як невідповідність між сподіваннями окремих особистостей і потребами суспільства, з одного боку, і можливостями системи освіти – з другого» [4, с.140]. Багато вітчизняних науковців постулюють наявність такої невідповідності і в українській освіті. Державні документи, зокрема «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки», «Стратегія реформування освіти в Україні» та інші, свідчать про визнання цієї кризи на державному рівні, а останні спроби реформування тих чи інших аспектів шкільної та вищої освіти (введення та відміна 12-річної школи, щорічні зміни правил вступу до ВНЗ, запровадження зовнішнього незалежного тестування, розробка проекту нового Закону України «Про вищу освіту» тощо) свідчать про те, що процес реформування вже розпочато.

У вищезгаданих нормативних документах ведеться мова про державне управління, якість освіти, процес освіти, економічні чинники, підвищення престижності педагогічної практики, профільне навчання, виховання високих моральних та громадянських ідеалів тощо. Розгляд усіх цих аспектів свідчить про багатогранність кризових явищ в освіті, адже інститут освіти «формувався як засіб вирішення певних суспільних завдань, а тому йому в принципі не достатньо внутрішнього ресурсу для виходу з кризи, він надто залежить від зовнішніх умов та інших більш фундаментальних сфер суспільства (виробництво, політика і право, наука тощо)» [4, с.141], тобто криза освіти, супроводжується більш глибокими явищами – кризою багатьох інших, пов'язаних з нею, сфер суспільства. Тож стає очевидним, що криза освіти в Україні, як і в світі в цілому, є закономірним результатом технологічного та наукового прогресу, економічного та культурного розвитку. Питання у тому, чи буде достатньо (та й чи можливо) реформувати саму лишень освіту, щоб отримати позитивні зрушення і в інших сферах суспільного життя? Чи буде ефективною реформа освіти без врахування інших чинників (рівня економічного розвитку, високого рівня корупції, низького рівня довіри до державних органів, принципової зміни роботи з інформаційними потоками тощо)?

Тенденція до комерціалізації вищої освіти найбільш «проступає» в тих місцевостях, де відсутня певна тягла освітня традиція, адже заклади вищої освіти можуть бути джерелом значного доходу, що і використовують сучасні ділки: «Так, якщо в колишньому СРСР лише 30% учнів після закінчення середньої школи закінчували вищий навчальний заклад, то нині 80% учнів, і звичайно, інтелектуальний потенціал, оцінений у 124 прохідних бали, необхідний мінімум при зарахуванні до ВНЗ занадто малий, щоб такий студент міг оволодіти програмою вищої школи у повному обсязі. При такій ситуації постановка питання про якість освіти є недоцільною...» [4, с.141]. Питання якості освіти за таких умов дійсно недоцільне. Освітні послуги стали товаром, що має попит на ринку і здатний принести чималий прибуток.

Цілком очевидно, що нагальними заходами мають стати: введення дієвої системи моніторингу якості освіти у кожному конкретному закладі; перегляд адекватного вступного балу; покращення якості, умов та престижності здобуття професійно-технічної освіти (це зменшить навантаження на ВНЗ). Важливою умовою також має стати забезпечення належної заробітної плати працівникам, що здобули професійно-технічну освіту, що автоматично підніме рівень її престижу. Проте, це питання також є комплексним, бо залежить від загального економічного становища країни, рівня корупції та рівня життя населення. Окрім значного зниження якості отримуваної освіти та її здорожчання останнім часом спостерігається ще й відтік абітурієнтів на навчання за кордон, де освіта може бути дешевшою, якіснішою та доступнішою.

Отже, попри задекларовану тенденцію до збільшення автономності університетів, деякі питання мають залишатися на контролі – підтримання високих стандартів та моніторинг якості освіти і адекватності оплати за навчання.

Тенденція до технократичної асиметрії в освіті. «Джерело цивілізаційної кризи, що ехом відкликається в освітній системі, –“технократичний перекис” знання на шкоду гуманітарній її складовій» [5, с.60] – можна зробити висновок, що ця тенденція стала наслідком обох попередніх (комплексності кризи та комерціалізації вищої освіти), адже саме споживацьке суспільство, яке потребує чіткого та матеріального продукту і як найшвидше, призвело до того, що освіта стала не засобом формування людини, а перш за все – комерційним продуктом, що направлений

на отримання прибутку. Таким чином, асиметрія у відносинах гуманітарної на технократичної сфери є закономірною і цілком передбачуваною. «Ефективність та утилітарність» – ці слова стали девізом нашого часу. Суспільство споживання породжує лише споживачів та виконавців – коло замикається.

У цьому руслі багато філософів бачать саме у філософії освіти порятунок гуманітарної сфери: «Філософія освіти постає у цьому сенсі як один із засобів подолання технологізації, інституалізації та бюрократизації» [5, с.66]. І ця точка зору не є лише ще однією спробою легалізувати нову течію філософії, а є реальною протигагою бюрократичному та утилітарному ставленню до освіти, її цілей та задач. Суто педагогічна теорія не ставить перед собою таких комплексних задач.

Тенденція до формалізації освіти: «У сучасній українській системі освіти школу можна порівняти з в'язницею, головним фактором якої є термін, а не виконана робота. В інших місцях до уваги береться робота, а не те, скільки на неї пішло часу» [4, с.142]. Безперечно, що ця тенденція пов'язана з пунктом про «комерсалізацію вищої освіти» – освіта втрачає своє основне призначення, бо воно замінюється іншим (отримання прибутку, здобуття «корочки», «диплому»), а тому і стає формальним інститутом – про якість такого навчання мова не йде. Проте, знову ж таки ця тенденція в освіті є лакмусовим папірцем відносин у суспільстві взагалі: у такому суспільстві, державі формалізм є всепроникним явищем. Тобто проблема виходить за межі поля освіти, що ще раз свідчить про комплексність освітньої кризи та її тісні зв'язки із усіма сферами суспільного життя.

Тенденція до інформатизації освіти та прискорення усіх процесів пов'язаних з інформацією: «Людські можливості поглинати інформацію і ступінь необхідності інформаційного обрамлення всіх сфер життєдіяльності людини вступили в явну суперечність. Спроба наздогнати нові явища і процеси суспільного життя, маючи закостенілу ще в ХІХ ст. структуру, призвела до серйозної дезорієнтації в діяльності інституту освіти» [4, с.142]. Ця тенденція «прискорення» кінця ХХ – поч. ХХІ ст. була відмічена багатьма філософами, (серед яких першими були футурологи Е. Тоффлер та Ф. Фукуяма) і стосується не лише інформації, але і багатьох інших аспектів людської цивілізації. В сфері освіти, це означає, що вже неможливо створювати та затверджувати певні довгострокові навчальні плани, бо вони занадто швидко втрачають свою актуальність. Централізована система контролю освіти в Україні не здатна вчасно реагувати на зміни, тож так чи інакше, проте освітня система має пройти певні процеси децентралізації та надання більшої автономності школам та внз. В разі децентралізації гостро постають два питання, що потребують більш детального та практичного розгляду:

1) фінансування освітніх закладів (адже справжня автономія можлива лише за фінансової незалежності);

2) контролю якості освіти.

Тенденція до переходу на якісно інший рівень роботи з інформацією тягне за собою зміну освітньої парадигми: «Те, що освіта повинна відтворювати всю ту суму знань, що накопичило людство, залишається у минулому. Властиві індустріалізації відносини на засадах принципів відображення зникають» [6, с.4]. Не новою є думка про те, що головним завданням будь-яких сучасних освітніх програм має бути – навчити учнів оперувати інформаційними потоками, орієнтуватися в них, створювати нові інформаційні джерела та розвивати здатність до постійного навчання протягом життя.

Тенденція нового рівня інформації відповідно породжує ряд інших, що змінюють образ освіти безпосередньо на практичному рівні:

1) невідворотня *видозміна ролі усіх учасників навчального процесу*, проте суть залишається та сама: вчителі мають навчати, а учні – навчатися. Перш за все відбувається зміна ролі вчителя, як безпосереднього виконавця: «Патерналістська педагогіка змушена буде в цій ситуації поступитися педагогіці співробітництва, конструктивність якої буде визначатися спільним пошуком істини. Гарантією «співробітництва» педагога й учня стає усвідомлення того, що викладачеві слід навчати як незнавцю» [6, с.4]. Така позиція є досить раціональною та розумною, особливо з огляду на те, що вчитель, як жива людина, сам може не завжди встигати за швидкоплинними змінами. Тому, аби не втратити авторитет серед учнів, він одразу має поставити себе на позицію «пізнаючого», на відміну від «всезнаючого».

Складається враження, що це питання суто педагогічної практики і відношення до філософії немає. Проте варто дивитися ширше і тоді стає очевидним, що причини цих змін лежать у полі філософії культури та філософської антропології. Саме ці глибокі причини переходять у поле філософії освіти і стають її предметом;

2) тенденція до *відмови від авторитарного тиску* вчителя на учня, «системи» на вчителя і т.д.: «Щоб у наших дітей розвинулася здатність до розуміння, їхня думка повинна стати

розкріпаченою і дійсно запитувальною. А це вимагає інших підходів до розробки новітніх методик перевірки та оцінки знань учнів» [6, с.6]. Безумовно, що така авторитарна модерна модель освіти є відображенням наявних відносин у самому суспільстві, державі, культурі. Світ змінюється, форми та стилі управління та виробництва змінюються, тож і освітній процес теж має зазнати змін.

Особливого звучання це питання набуває у постмодерніській філософії освіти: «Постмодерністи намагаються проблематизувати західну традицію, подолати відносини домінування та субординації, поділу на прогресивних та непрогресивних, на центр та периферію, і допомогти «іншим» відновити їх «голоси» в історії» [5, с.61]. Таким чином, як бачимо, відмова від авторитарності є загальнокультурною та цивілізаційною тенденцією, що відображається і на освітньому процесі, його учасниках та змісті і безпосередньо пов'язана із загальною доступністю інформації;

3) з двох попередніх пунктів відповідно випливає тенденція *діалогічності освітнього процесу*: «Установка на діалог має стати усвідомленою стратегією педагогічного пошуку і повсякденної педагогічної праці. Але діалог – це не просто розмова, бесіда, тим паче не простий обмін паче не простий обмін монологами. Діалог передбачає взаємний обмін смислами, певну співпрацю на спільній ниві пошуку істини» [6, с.5]. Так як учень та вчитель стоять на рівних позиціях – «тих хто пізнає», за відсутності одностороннього тиску вчителя, то їх відносини можуть бути засновані лише на рівному діалозі. Метою такого діалогу має стати пізнання світу, себе та істини;

4) тенденція до зростання значення та популярності такого *явища як «освіта протягом життя»* (Лісабонська стратегія, Хартія Європейських університетів з питань безперервної освіти). Якщо раніше зміна принципів роботи в тій чи іншій професії відбувалася раз на два-три покоління, то сьогодні (особливо в певних галузях) ці процеси скоротилися до двох-трьох років. Це означає, що людині замало просто отримати професію протягом п'яти-семи років – вона має постійно поновлювати свої знання, займаючись самоосвітою, або відвідуючи спеціальні курси. Інфраструктура таких курсів з підвищення кваліфікації набуває все більшого значення та виходить на одній з центральних позицій в освітній системі;

5) тенденція *зростання все більшої зацікавленості в освіті дорослих людей* (Хартія Європейських університетів з питань безперервної освіти). Ця тенденція тісно пов'язана із попередньою і викликана тими ж причинами. Проте, вона має свої особливості, що зумовило її виділення окремим пунктом. Так, людям, що отримали освіту та професію більше 20 років тому, потрібно наголошувати і фактично заново переконувати у тому, що цей процес має і надалі бути неперервним;

6) тенденція до *появи та розвитку суміжних наук* – наук на стику традиційних галузей наукового знання: «визначальною тенденцією стає синтез знань, взаємне збагачення наук як усередині окремих галузей, так і зовні із суміжними гуманітарними, фундаментальними, природничими і технічними науками. Поглиблений розподіл наукової праці, який раніше не тільки сприяв накопиченню наукових фактів і узагальнень, але й вибудовував стіну нерозуміння на стиках наук, призупиняється» [6, с.6]. Поява суміжних наук та нових галузей знання не є досить новою тенденцією, проте у даній роботі і неможливо оминати. Адже це ще раз наголошує не просто на розширенні, а якісній зміні наукового, відповідно і освітнього, поля. На практиці для системи освіти ця тенденція виливається у необхідність створення та розробку нових циклів предметів, поглиблення взаємодії кафедр та факультетів у внз.

Проблема дуальності індивідуального та соціального як «тенденції до деперсоналізації людини на шляху її крайньої індивідуалізації, так і тенденції нівелювання особистості в колективних (етнічних і регіональних) утвореннях. Думаю, що у напрузі цих двох тенденцій і буде знаходитися проблемне поле сучасної освіти, яка, бажає вона цього чи не бажає, буде обслуговувати ці два соціальних замовлення» [6, с.8]. У цій тенденції сучасної освіти постає філософське запитання: «Чи має бути освіта технологією, а чи «творенням» людини (з рос. «образование»)». Безумовно, що відповідно до принципу дуальності неможливо надати суцільну перевагу одній із складових, до того ж сучасні мультимедіальні світу потребують людей обох видів, а отже і освіта має бути здатною їх готувати.

Тенденція до розбудови інноваційної моделі освіти: «У 2009 році найпріоритетнішим напрямком розвитку європейської освіти було визнано розбудову висококreatивної та інноваційної «Європи знань». Орієнтація на реформування освіти на цій платформі практично дає можливість здійснення транзитів» [3, с.25] З огляду на широку популяризацію цього твердження і досить розмите його визначення, у автора складається думка, що «інноваційна освіта» є більше схожою на новітній бренд в філософії освіти та педагогіці, ніж на справді дієву програму виходу з кризи. Проте таке твердження потребує більш детального дослідження, що

неможливо у межах цієї роботи.

Тенденція до формування навичок взаємодії на всіх рівнях – від регіонального до міжнародного: «формування розуміння потенціалу партнерства та розробки партнерських проектів на міжнародному, національному, регіональному рівнях, рівні громад при вчинні пошуку джерел фінансування. Формування навичок участі в міжнародних освітніх програмах та проектах» [3, с.32]. Ця тенденція не просто є даниною моді, вона є результатом закономірного людського прогресу, і стала можливою, перш за все, завдяки сучасним каналам взаємодії – розвинуті транспортні системи та канали швидкої передачі інформації. Професійна модель освіти навчає лише професії, тоді як сьогодні все більше приділяють уваги проблемі реалізації набутих навичок, адже поле для реалізації розширилося до меж усього світу.

Ця тенденція має також і відношення до проблеми зв'язку освіти та науки – неможливо, щоб ці дві сфери існували окремо.

Список даних тенденції неможливо вичерпати у межах даної роботи, проте їх зазначення дає можливість окреслити проблемне поле філософії освіти та проблеми освітнього процесу в Україні взагалі. Усі вищезгадані питання мають практичні результати та потребують практичних змін, але й інші фактори, які, хоч і не мають прямого відношення, проте опосередковано впливають на розвиток освіти. Ось лише деякі з них:

– *поширення ідей трансгуманізму та розвиток NBIC-технологій*: «Розвиток NBIC-технологій змінює саму суть людини і її індивідуальність, розум, етику, різні соціально-економічні конструкції і психіку людини в результаті їх конвергенції і синергії у рамках технологічного імперативу. В еру надтехнологій творці високих технологій повинні розуміти, що створюване ними наукомістке майбутнє може призвести до дефолту навіть найгуманніші й найблагодородніші ідеї, а це, у свою чергу, зобов'язує приділяти увагу світоглядному аспекту трансгуманістичних тенденцій у суспільстві ризику» [2, с.24]. Ідеї трансгуманізму (зміни фізичних та пізнавальних можливостей людини за допомогою новітніх технологій) появилися разом із виникненням такого явища як «NBIC-технології» (злиття найновітніших напрямів науки – нано-, біо-, інформаційних та когнітивних технологій). Навколо цих ідей одразу ж розгорілася гостра полеміка щодо етичних та гуманістичних сторін можливих наслідків їх реалізації. І хоч до їх практичного масового втілення ще далеко, проте вже сьогодні існують такі інформаційні та когнітивні технології, що принципово змінюють весь процес навчання та набуття людиною навичок;

– *стан кризовості став звичною нормою життя*: «криза перетворюється на постійний фактор сучасного розвитку» [3, с.26]. Будь-яка система перебуває у постійному розвитку, що складається із періодів кризи та періодів стабільності – періоди стабільності завжди довші та триваліші, але криза також є необхідним моментом переходу на інший рівень функціонування. У зв'язку із фактором прискорення усіх процесів періоди стабільного функціонування будь-якої системи у сучасному світі суттєво скоротилися і тому криза стала звичним явищем – це твердження стосується і освіти. Тож нова система освіти має бути настільки гнучкою, щоб встигати вчасно реагувати на постійні зміни та кризові виклики;

– *критична філософія постмодернізму*: «Явище постмодернізму в освіті – це радикальний перегляд і переосмислення тих підстав, на яких ґрунтується уся будівля європейської культури і цивілізації. З одного боку, постмодернізм надмірно релятивізує моральні цінності і норми, відкидаючи пріоритети і чіткі орієнтири. З іншого боку, сила постмодерністського мислення саме у визнанні культурного поліфонізму, що відкриває простір для справжнього діалогу, в звільненні його від догматизму, підкресленні радикального плюралізму мовних ігор» [5, с.66]. Постмодерністська філософія є, по-суті, критичним переглядом ідей та практики модерну, то ж її ідеї розповсюджуються і на існуючу модель освіти, як на витвір виключно модерної доби. Сама постмодерна філософія, у тому числі і у частині освіти, є дуже різною і пропонує безліч ідей, проте вона не є конструктивною і тому до її пропозицій потрібно ставитися дуже обережно. Але і ігнорувати її теж неприпустимо.

Висновки. Таким чином, як бачимо, криза освіти – це не вузькопрофільна проблема, що протікає лише в її межах, а складний та глибокий процес, що тісно пов'язаний із майже усіма сферами життя людини та суспільства. Питання про видозміни системи вітчизняної освіти постало із усією очевидністю та необхідністю, проте залишається невизначеним які саме мають бути зміни і у якому руслі. З огляду на викладений у статті матеріал, автор наголошує на необхідності, перш за все, комплексних змін не лише у освіті, а й у суспільстві та економіці загалом – лише тоді освітня реформа може бути вдалою. Саме тому важливими є такі аспекти як державне регулювання та активне громадське суспільство.

У сучасному світі освіта, безумовно, постає як технологічний процес, де «на виході» є має бути готовий продукт – кваліфікований спеціаліст. Але, з огляду на усі перелічені тенденції,

постає суто філософське питання – «Чи буде цей спеціаліст Людиною?»

Бібліографічні посилання:

1. Закон України «Про освіту» від 04.06.91.
2. **Денежніков С.** Вплив NBIC-конвергенції технологій на волюцію антропосоціогенезу: виклики сучасності / С. Денежніков // Світогляд – філософія – релігія: зб.наук. праць. / за заг. редакцією д-ра філос. наук, проф. І. П. Мозгового. – м. Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, – 2012 – С. 15-25. – (випуск 2).
3. **Жук М.** Суспільний розвиток у ххї столітті: освітній потенціал соціальних трансформацій, транзитів, інновацій / М. Жук, С. Костанчак // Світогляд – філософія – релігія: зб.наук. праць. / за заг. редакцією д-ра філос. наук, проф. І. П. Мозгового. – м. Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, – 2012 – С. 25-34. – (випуск 2).
4. **Карпець Л.А.** Криза сучасної освіти і шляхи її подолання / Л.А. Карпець // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна.– Серія: Філософія. Філософські перипетії. – 2010. -№ 917. – С. 140-144.
5. **Михалина О.** Філософія образования и постмодернизм / О. Михалина // Світогляд – філософія – релігія: зб.наук. праць. / за заг. редакцією д-ра філос. наук, проф. І. П. Мозгового. – м. Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, – 2012 – С. 58-68. – (випуск 2).
6. **Саух П. Ю.** Експлікативні зміни сучасної освіти в контексті трансформацій науки постіндустріального суспільства / П.Ю. Саух // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. — 2005. — № 20. — С. 3-8.
7. **Свірський Я.** Виступ на круглому столі: «Синергетика в освіті: можливості методології. Круглий стол в редакції журналу «Філософія освіти» / Я. Свірський // Філософія освіти – 2006 – № 3 (5) – С. 54-92

УДК 316.3:008

Т. А. Арташкина

РЕВОЛЮЦИИ В КУЛЬТУРЕ

Революція в культурі, чи культурна революція, є такою трансформацією культури, яка безпосередньо приводить до кардинальної зміни напрямку культурного розвитку. Вивчається соціальний механізм культурних революцій. Детально описуються революції в культурі, що мали місце в російській історії і є зумовленими розривами, що в ній існують. Виділяються загальні характеристики таких культурних революцій. Ставиться питання про необхідність і можливість їх типології.

Ключові слова: трансформація культури, культурна революція, біфуркація, модернізація культури, культурна революція в Китаї, хрещення Русі, реформи Петра I, соціалістична культурна революція в СРСР, реформи 1990-х рр. в Росії, типологія культурних революцій.

Революция в культуре, или культурная революция, есть такая трансформация культуры, которая непосредственно приводит к кардинальному изменению направления культурного развития. Изучается социальный механизм культурных революций. Подробно описываются революции в культуре, имевшие место в российской истории и обусловленные разрывами, в ней существующими. Выделяются общие характеристики таких культурных революций. Ставится вопрос о необходимости и возможности их типологии.

Ключевые слова: трансформация культуры, культурная революция, бифуркация, модернизация культуры, культурная революция в Китае, крещение Руси, реформы Петра I, социалистическая культурная революция в СССР, реформы 1990-х гг. в России, типология культурных революций.

A revolution in culture, or a cultural revolution, is the transformation of culture, which directly leads to a cardinal change in the direction of cultural development. The paper analyzes a social mechanism of cultural revolutions and describes in detail revolutions in culture, which occurred in the history of Russia and were determined by the gaps that exist in this history. The common characteristics of such revolutions are outlined as the necessity and possibility to create their typology are discussed.

Key words: transformation of culture, cultural revolution, bifurcation, modernization of culture,

© Т. А. Арташкина, 2012